

El segrest franquista de la tradició cultural catalana

El règim franquista no es va pas limitar a prohibir i reprimir; va manipular, fins a la reinvençió, el passat històric i cultural català. El Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la UAB analitza l'acció en el llibre 'Postguerra. Reinventant la tradició literària catalana'.

El revisionisme, la manipulació i la reinvençió del passat van conformar l'altra cara de l'acció repressiva franquista contra la cultura catalana, l'altra cara del silenci, fins al punt que es pot parlar de "segrest de la tradició".

Així ho veuen els filòlegs del Grup d'Estudis de Literatura Catalana Contemporània de la UAB que han participat en el projecte *Postguerra. Reinventant la tradició literària catalana*, finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència i ara convertit en llibre per l'editorial Punctum.

L'objectiu inicial del règim, hi diu Olívia Gassol Bellet, coordinadora del treball col·lectiu, va ser esborrar de la consciència civil i institucional la tradició cultural catalana com a realitat diferent de la castellana.

Però ben aviat va veure que l'objectiu era quimèric i va optar, progressivament, per l'assimilació de certs elements

curosament seleccionats que poguessin integrar-se, revisats fins on calgués, en l'ideari nacional-catòlic.

Calia buscar una tradició, per a la nova Catalunya, i que fos sagrada. Com va dir el governador civil Correa Végllison, "som la revolució que busca les fonts sagrades de la tradició".

Pensadors com Ramon Llull o Jaume Balmes, escriptors com Joan Boscà, Jacint Verdaguer –que ja havia estat *integrat* en temps del dictador Primo de Rivera– o Joan Maragall, i certàmens com els Jocs Florals, van ser ràpidament apropiats per la nova classe intel·lectual del règim.

A la crisi del sistema literari, doncs, s'hi va sumar el segrest de la tradició, cosa, considera Olívia Gassol Bellet, que tindria un impacte colossal, no només en escriptors, editors o en el poc que havia quedat de ferm del món acadèmic, sinó també en la societat civil.

Així, generació rere generació van viure sotmesos a una nova manera d'identificar-se amb el passat col·lectiu, a un nou univers referencial comú, manipulat a consciència, tendenciosos i empobridor.

Les primeres energies es van destinar a denigrar la Catalunya republicana, i la República en general. Calia justificar la rebel·lió militar. En la imatge deformada del passat recent, hi va prendre protagonisme la Catalunya roja, separatista, corrupta, sembrada pertot arreu de txeques i deixada a la sort de criminals i assassins.

La proliferació de llibres que denunciaven el terror roig va ser espectacular, "un autèntic boom", diu Olívia Gassol Bellet. La memòria dels vencedors va convertir-se d'aquesta manera en la història oficial.

El barcelonisme. El règim va trobar un sistema indirecte per a neutralitzar el catalanisme, per a neutralitzar el patriotisme català en l'imaginari col·lectiu: el barcelonisme.

Ben aviat, va autoritzar totes les obres que glorifiquessin i enyoresin la Barcelona de postal, ideològicament neutra, la Barcelona del cromo i l'estampa del segle XIX. El filòleg



La Barcelona roja, protagonista de moltes edicions, durant el primer franquisme. També la sentimental, del XIX, anterior a la República.

Enric Cassany analitza les imatges que la literatura de postguerra va oferir, va crear, de Barcelona.

Va ser un autèntic diluvi, un diluvi de detalls respecte als passeigs, els carrers, les fonts, els monuments, com s'exclamaria Jaume Vicens Vives en *Destino*, el 1948 –un *Destino* ja allunyat del falangisme inicial– tip de tant de folklorisme i provincianisme.

L'evocació del XIX i, en general, de la Barcelona pretèrita es fa, diu Cassany, amb insistència i minuciosa cura. La topografia urbana, els costums domèstics, les formes de diversió, les festivitats del calendari litúrgic, la moda, el treball, les arts i els artistes es presenten –naturalment, en castellà– en forma d'estampes i cromos, no sols descrits, sinó sovint gràficament dibuixats.

Les il·lustracions, considera Cassany, són essencials per a donar la patina de romàntica llunyania. El vuit-cents històric s'esvaeix a favor del vuit-cents familiar. Allò que té d'adust, de conflictiu o de violent s'escamoteja o es compensa amb el que té de pintoresc.

“És la literatura del bany maria, despullada (aparentment) d'ideologia”, conclou el filòleg.

No és una literatura nova, adverteix Cassany, perquè el barcelonisme ja és present a la premsa republicana i anterior, i un memorialista com Joaquim M. Nadal exerceix de tal, sense canviar res, abans i després de la guerra, però les noves circumstàncies fan confluïr en aquest bany maria els qui ho fan de bona fe i els qui són conscients de l'estratègia.

S'ha dit que el barcelonisme era la manera, el líptica, de professar el catalanisme. Cassany pensa, però, que és molt probable que en fos l'antídot.

El retorn literari a la Barcelona del vuit-cents, constata Cassany, es va produir generalment sota forma sentimental, fins en els casos que constitueix un assaig, més o menys explícit, d'interpretació històrica o de revisió del passat. *Barcelona sentimental*, recorda, és el títol dels opuscles dirigits per Manuel Marinell, publicats el 1939 i el 1940 pel Fomento de la Producción Nacional.

Sentimental és un terme usat aquells temps amb prodigalitat.

El primer apartat del llibre *Un siglo de Cataluña*, que Ignasi Agustí publica



CATALUÑA SALVADA

EL TEMPS

Dibuix de Pere Pruna, destacat català de Burgos, publicat en el número que el setmanari falangista *Destino* dedica a l'entrada de les tropes franquistes a Barcelona.

el 1940, un llibre d'un combatiu revisionisme històric, d'inspiració falangista, es subtitula “Historia sentimental de una ciudad”. La crònica de la tornada de Josep Pla a Catalunya publicada en *La Vanguardia Española* el 10 de febrer de 1939 es titula “Retorno sentimental de un catalán a Gerona”.

'Destino'. El barcelonisme també va ser la carta utilitzada per una de les principals plataformes de l'acció de depuració, espanyolització i reinter-

pretació de la història i de la tradició cultural i literària catalanes, la revista *Destino*, fundada per falangistes catalans a Burgos.

Eulàlia Pérez Vallverdú analitza els primers cent números del setmanari, els impresos a Burgos, i en detecta dues grans etapes, una primera plenament falangista, fins a l'octubre de 1937, i una segona, oberta als tradicionalistes, catòlics, conservadors i regionalistes, a partir del novembre de 1937. Aquesta segona etapa culmina, el número 100,



Portades del setmanari *Destino*, imprès a Burgos. El número 100, del 28 de gener del 1939, és el primer que arriba a Barcelona. El del 14 anterior presenta Poblet com a símbol de Catalunya.

el de l'entrada a Barcelona, amb una reivindicació en tota regla de la ciutat, com a espai concret però també simbòlic, al qual se li concedeix la condició d'element nuclear del nou règim.

El número se centra —a banda dels articles més ideològics; d'unes declaracions del ministre Serrano Suñer, sobre “el problema catalán”, i d'una il·lustració feixistitzant a tota pàgina, amb el lema “Cataluña salvada”, realitzat per Pere Pruna, català de Burgos— en la reivindicació d'una Barcelona catalana i hispànica, tradicional i moderna, amb vocació expansiva i tarannà cosmopolita.

L'objectiu, per a Eulàlia Pérez Vallverdú, és diàfan: calia preservar Barcelona, cap i casal de Catalunya, de l'aniquilació propugnada per diversos sectors franquistes, per raons econòmiques però també polítiques.

“Al capdavant —escriu la filòloga— només la ciutat catalana podia oferir com a contrapès de l'Espanya rural i poc desenvolupada que inspirava, sens dubte, el discurs i les estratègies del bàndol vencedor, i específicament dels militars, per a la construcció del nou estat que s'anunciava”.

I si el barcelonisme era la bandera que substituïa el catalanisme, Poblet, per als falangistes de *Destino*, servia per a amagar Montserrat: va ser presentat com el símbol de la nova

Catalunya. Poblet representava la unitat espanyola. La unitat de la Corona d'Aragó era pilar, al seu torn, de la unitat hispana, recorda el número del 14 de gener de 1939, de celebració de l'entrada de les tropes franquistes al monestir.

En la segona etapa de Burgos, la revista inicia el procés de depuració i reinvençió de la tradició literària catalana. El procés, encapçalat per Martí de Riquer, consisteix a reconèixer el valor de la literatura medieval catalana, el període menys compromès i més fàcil d'integrar, bo i menystenint i desprestigiant la resta de les manifestacions literàries catalanes des del segle XV fins a la modernitat.

Riquer escriu que tots els catalans que van fer poesia erudita els segles XVI i XVII van tenir com a model els poetes castellans, a excepció de la de Marc i que la incorporació voluntària i natural de Catalunya a les lletres espanyoles és una manifestació evident de

L'Associació de la Premsa de Barcelona va espanyolitzar la vida cultural catalana

la consciència “de la Unidad de Destino”. Pel que fa al període romàntic, Riquer diu que la moderna literatura en català és falsa i artificial perquè va voler donar un sentit de continuïtat amb l'edat mitjana que no existia.

Cal recordar aquí que el motiu bàsic de l'animadversió de Joan Coromines i Josep Pla vers Martí de Riquer prové d'aquesta desconsideració del romanista respecte de la literatura catalana posterior a la medieval.

Martí de Riquer torna a aparèixer en l'estudi “Liquidació, emergència i continuïtat de la tradició poètica catalana moderna en la cultura pública del franquisme”. L'autor, Jordi Marrugat, recorda que va ser l'encarregat de dur a terme, des del diari *Solidaridad Nacional*, per damunt dels altres articulistes, la reinvençió de la literatura del Segle d'Or espanyol en funció de la ideologia franquista i les noves ordenades històriques. El diari va ser una de les principals vies d'imposició de la tradició espanyola del Segle d'Or en territori català

El rebuig dels homes del *Destino* de Burgos del romanticisme com a moviment literari però sobretot com a ideologia legitimadora dels moviments polítics nacionals, els obligà, majoritàriament, diu Eulàlia Pérez Vallverdú, a renegar del conjunt de la literatura catalana contemporània o a espigolar els escassos referents que els podien permetre il·lustrar una pretesa tradició hispànica en els conjunt de les manifestacions literàries catalanes.

D'aquí les referències d'Ignasi Agustí al Verdguer de *L'Atlàntida*, però no pas al de *Canigó*, o al Maragall del *Brusi*, no al poeta modernista.

L'Associació de la Premsa. En l'espanyolització de la vida cultural catalana va jugar un paper destacat l'Associació de la Premsa de Barcelona. Ramon Panyella analitza la intensa activitat cultural portada a terme per l'entitat entre el 1942 i el 1953.

A més de cursos, conferències, gales cinematogràfiques i teatrals i sessions poètiques, tímida obertes a la poesia en català, va organitzar una Fiesta de las Letras, que se celebrava anualment al Coliseum de Barcelona, amb l'objectiu explícit de contribuir “al enaltecimiento literario de la nueva



Antonio Correa Vèglison, governador civil de Barcelona de desembre de 1940 a agost de 1945, a la festa major del barri de Collblanc, el juny de 1941.

España, forjada en la Cruzada del glorioso Movimiento nacional”.

Si des del punt de vista literari el valor de la Fiesta va ser irrellevant, en termes històrics cal recordar-la, diu l'estudiós, com la manifestació pública més ambiciosa i de més transcendència social del programa espanyolitzador que l'Associació de la Premsa va posar en marxa, amb gran entusiasme i convicció, des dels

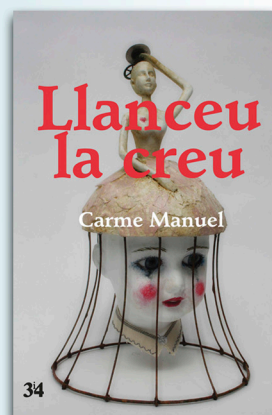
primers anys quaranta. Amb la literatura de pretext, el certamen va funcionar com un important espai de cohesió i propaganda del franquisme barceloní, i en aquest sentit degué contribuir eficaçment a crear el miratge d'una Catalunya definitivament espanyola.

La catalanitat lingüística i literària va arribar progressivament a la Fiesta, però va ser una catalanitat

controlada i subsumida dins un context dominat per discursos i referents històrico-culturals espanyols.

Finalment, el treball que completa la sèrie d'estudis que s'adiuen amb el títol del volum és el que Jordi Castellanos, desaparegut l'octubre passat, va dedicar a la reinvençió que es va fer en la postguerra del modernisme.

Lluís Bonada



NOVETATS 3i4

Edicions Tres i Quatre / València

Pots seguir-nos a
Facebook i Twitter

Visita la nostra botiga virtual
en www.tresiquatre.com

